

je schopna organisovati své vlastní finanční prostředky a odvážně jich požití k vlastním cílům. Finanční hospodářství hnutí, výstavba družstevní finanční soustavy jsou hlavními podmínkami vítězství družstevních ideí.

Buď jak buď, pro družstevní hnutí je důležité, aby za daných poměrů soustavně soustřeďovalo své síly, neboť jinak družstevnictví nepřečká přechodné období od kapitalismu k nějakému jinému hospodářskému řádu. Ať již bude toto přechodné období výslednicí zákonitých pochodů nebo akcí revolučních, v obou případech bude musit být využito jeho existujících hospodářských zařízení, aby se vytvořilo něco nového. Příklad S. S. S. R. ukázal, jak jest za těžko zničiti dosavadní hospodářskou soustavu a chtítí zároveň převzítí dvojnásobný úkol, vytvořiti novou organizaci a učiniti ji služebnou procesu nové výstavby. Nebude-li mítí družstevní hnutí v době přechodného období po ruce žádné vlastní organisované soustavy, poklesne na stupeň pouhé nápomocné distribuční organizace a jeho veliká zkušenost a organizační tradice budou pro výstavbu nového sociálního řádu promrhány.

FRANT. MODRÁČEK: DĚLNICKÉ ZÁLOŽNY.

Jistý národohospodář se vyslovil, že největším bankéřem světa je ten, kdo disponuje grošem proletáře. Je to nepochybně poněkud upřílišněné. Nicméně ukázala zkušenost, že při rostoucí spořivosti obyvatelstva i chudého znamenají i drobné úspory, dají-li se dohromady, veliké kapitály, jež použity k lidovým hospodářským účelům, povznesly by znamenitě materiální úroveň lidu pracujících.

Příkladem nahromaděných kapitálů z nejdrobnějších úspor jsou konsumní družstva. U britských konsumních družstev činily podíly a půjčky, jež se v převážné míře skládaly z úspor členů, v roce 1929 127,722.168 liber šterlinků — v tehdejší valutě více než 20 miliard Kč proti 216,967.099 lib. št. roční tržby. Tyto nahromaděné kapitály uložené v družstvech na levný úrok dovolují konsumním družstvům a anglické a skotské velkonákupní společnosti, že mohou prováděti veliké investice ve svých závodech, opatřiti si nejlevnější prameny nákupní, obchodovati s levným kapitálem, což se projevuje v jejich konkurenční převaze a značných ziskových přebytcích, jež vrací se členům ve způsobě nákupních dividend. Také u nás sneslo dělnictvo do svých konsumních družstev na naše poměry pozoruhodné kapitály. V roce 1931 činily členské úspory u konsumních družstev náležejících k Ústřednímu svazu československých družstev 164,736.196 Kč a závodní podíly 50,240.223 Kč; dohromady tvořily obě položky slušnou částku 214,976.419 Kč proti roční tržbě 980,553.615 Kč. Peníz ten mohl býti jen částečně zužitkován v obchodech družstev, takže jejich hotovosti a uložené přebytky převyšovaly částku 90 milionů Kč. Levným tímto kapitálem vysvětlují se mnohem lépe úspěchy konsumního družstevnictví nežli berními úlevami tak často jim vytýkanými. Budiž k tomu připomenuto, že je to jen malý zlomek kapitálu, jež v Československu vložily vrstvy zaměstnanců do různých svých družstev. Podle statistiky Z á j m o v é h o Ú s t ř e d í d r u ť s t e v n í c h s v a z ů v Praze, jež sdružuje šest družstevních svazů převážně zaměstnaneckých, vykazovaly koncem roku 1931 konsumní, výrobní, stavební a hospodářská družstva k těmto svazům náležející na závodních podílech 207,348.395 Kč a na členských úsporách 642,126.804 Kč, vesměs to kapitál drobných střádalů.

Uvedená čísla úspor, svěřených drobným lidem družstvům dokazují, že námezdní vrstvy, přihlížíme-li k nim jen jako zdroji kapitálovému, jsou příznivou půdou i pro družstva peněžní. Jestliže přes to jsou u nás dělnické a jim příbuzné záložny poměrně málo rozšířeny a rozvinuty, a to netoliko se zřetelem k peněžním ústavům jiných stavů, nýbrž i se zřetelem ke konsumním a jiným dělnickým družstvům, má to své příčiny jinde nežli ve spořivosti proletářských vrstev.

V předválečných letech nebylo v dělnických kruzích pro tento způsob sdružování valného porozumění. Činitelé pracující v dělnickém družstevnictví stavěli se proti zřizování dělnických záložen, neboť zřeli v tom tříštění sil a přetahování strádalů z konsumních družstev, jež jejich peněz potřebovala. Hlavní příčina nezájmu pro dělnické záložny spočívala však v tom, že jejich praktický účel nebyl patrný ani jejich prosperita zabezpečena. Sledujeme-li dějiny občanských záložen a venkovských raiffeisenek, postřehujeme, že vyrůstaly z potřeby provozovacího úvěru živnostenského a rolnického sloužící živě pocítovaným hospodářským zájmům. Hospodářská potřeba, která je v život vyvolala, slibovala jim ne-li hned, tož do budoucna, budou-li dobře vedeny, jistý úspěch. Hnutí pro dělnické záložny nedostávalo se ani schopných činovníků ani takového pole vlastní působnosti, na němž by se mohlo úspěšně rozvíjeti.

Dělník a drobný gážísta, na něž se dělnická družstva peněžní především obracejí, mají potřebu úvěru konsumního, nikoliv provozního. Konsumní úvěr — máme-li tu na mysli půjčky na výdaje domácnosti, činží, oděv a pod. — je však riskantní pro dlužníka i pro věřitele. Pro dlužníka, že zatěžuje jeho plat potřebný k jeho živobytí, pro věřitele, že ztratí-li dlužník zaměstnání, není si na něm co vzít, neboť je většinou nemajetný. Risiko pro věřitele lze ovšem zmírniti pomocí dobrých ručitelů, ale ty dělník sežene jen velmi zřídka. Dobrymi dlužníky jsou jen zaměstnanci se stálým zaměstnáním a lepším platem, leč ani u nich nesmí poskytovaný úvěr přesahovati určitou výši. Při risku, jež s konsumním úvěrem je v mnoha případech spojeno, je tento úvěr příliš drobný, nežli aby se úvěrnímu družstvu, nechce-li požadovati vysoký úrok, vyplácel. Proto peněžní ústavy nerady poskytují takové drobné zápůjčky, při nichž rezie je větší než zisk.

Hlavním úvěrním ústavem vrstev nemajetných byla a je dosud zastavárna, kamž nosí žadatel své movitosti, aby za ně obdržel malou zápůjčku. Dále vypomáhají si dělníci t. zv. včelkami. V závodě nebo v hostinci vybírají samozvaní nebo k tomu pověření pokladníci každé soboty po výplatě drobné vklady a z obnosu takto sebraného vypůjčují si jednotliví členové menší částky, zpravidla na značně vysoký úrok, jenž se každý týden platí. K vánocům se vklady vracejí a získané úroky se rozdělují mezi vkladatele, pokud co zbude po odměně výběřcím. Časté defraudace a ztráty zapůjčených peněz pohnuly před válkou dělnickou záložnu v Praze-Vršovicích, že se pokusila zorganizovati tento způsob spoření a úvěru na širokém základě, přejímajíc za výběřcí peněz, jež bedlivě kontrolovala, záruku. Její úsilí vykazovalo pěkný úspěch, válka však tuto činnost přerušila. Po válce nebyl tento systém již v bývalém rozsahu a v bývalé podobě obnoven, neboť vyžadoval velké práce a kontroly a ani nové životní a politické poměry nebyly mu příznivy.

Dělník a gážísta svou potřebu konsumního úvěru nemohli tedy dělnickému úvěrnímu družstevnictví poskytnouti výhodné a dostatečně rozsáhlé pole činnosti, aby se na něm dospělo k vyššímu rozvoji. Pokud vyskytovaly se již před válkou dělnické záložny, nevázaly se na konsumní úvěr, nýbrž provozovaly úvěrové obchody, pokud jim k tomu

stačil nevelký kapitál, všeho druhu jako jiné záložny. Tak je tomu konečně u většiny dělnických záložen ještě podnes. Na konsumní úvěr obmezují se jen ta peněžní družstva, která byla založena přímo pro poskytování úvěru zaměstnancům ve veřejných službách a podnicích.

Je zřejmo, že dělnické záložny mohou se státi významným činitelem hospodářským jen tehdy, najdou-li si vlastní pole provozovacího úvěru, na němž by lépe vyhovovaly úvěrové potřebě než jiné peněžní ústavy. Takové pole připravila jim léta poválečná svým mohutným a rozmanitým rozvojem družstevnictví vrstev zaměstnaneckých. Velkou potřebu přechodného a pro záložny vhodného úvěru měla až do doby nynější krise výrobní družstva dělnická a zvláště družstva stavební, dělníci a veřejní zaměstnanci, kteří si za pomoci státu nebo bez této pomoci stavěli vlastní přístřeší. Skutečně vyvolal tento cílý podnikatelský ruch v život řadu nových dělnických záložen. Teprve doba poválečná zrodila vlastně družstevní hnutí toho druhu, neboť před světovou válkou bylo v historických zemích jen několi záložen dělnického charakteru.

Záhy se však ukázalo, že rozvoji dělnických záložen staví se v cestu těžko překonatelné překážky. Veliké a kapitálově silné peněžní ústavy prostřely v letech poválečných po celém státě tak hustou síť svých filiálek a sběren, že bylo nesnadno získati vkladatele pro nově zřízené záložny, vedené lidmi nemajetnými. Svěřila-li jedna část dělníků a drobných gážístů své úspory konsumním spolkům nebo stavebním družstvům buď z přesvědčení nebo aby získala nároku na byt, veliká massa ostatních dělníků a gážístů dávala přednost velkým bankám a záložnám a zvláště spořitelnám, jež jí slibovaly větší bezpečnost. Dělnická družstva peněžní nemohou dosud poskytovat vkladatelům jiné jistoty než poctivost a svědomitost hospodaření se svěřenými penězi, neboť podílový kapitál je obyčejně velmi slabý a při tom vypověditelný a rezervy hromadí se jen velmi pozvolna. Pozorujeme-li statistiku záložen připojených k dělnickým svazům družstevním, uvidíme, že rezervní fondy těchto záložen nečiní koncem roku 1932 více než asi 3½ procenta svěřených vkladů — což jest poměr velmi nepříznivý, jenž i se započtením závodních podílů dosahoval toliko 6 procent. Záložny tyto vykazovaly sice velmi značnou mobilitu majíce na hotovosti a v cenných papírech skoro čtvrtinu svěřených jim prostředků; úzkostlivá veřejnost hledí však více na rezervy než na mobilitu, která se v jednom týdnu může nepříznivě změnit.

Tím se vysvětluje pozvolný rozvoj dělnických družstev peněžních i v letech poválečných. Na malé výjimky jsou to podniky malé, až nepatrné. Z výroční zprávy Ústředního svazu československých družstev za rok 1932 se dovídáme, že ze 43 záložen připojených k tomuto svazu jen 4 vykázaly vklady na 10 milionů Kč, u 16 záložen pohybovaly se vklady mezi 1 až 10 miliony Kč, u 5 záložen mezi 500.000 Kč a 1 milionem Kč a u 17 záložen nedosahovaly ani 500.000 Kč. Že družstva většinou tak slabá nemohla se zdatně uplatnit v úvěrové potřebě dělnického družstevnictví, je na bíledni. Toliko větší záložny a z menších ty, jež se specialisovaly na určité úvěrové výpomoci nejbližšímu družstvu, prokázaly a prokazují družstevnictví v místě dobrých služeb. Řešiti veliké a rostoucí potřeby úvěru dělnického družstevnictví budou proto dělnické záložny schopny teprve v budoucnu, podaří-li se jim široce zakotviti v řadách stádalů.

Zvláště dlužno upozorniti na rozsáhlé pole působnosti, jež jim skytá úvěrová potřeba malobytového stavebnictví. Na tomto poli, jak známo, dosáhly neobyčejného úspěchu a rozvoje družstva stavebních spořitelen v Anglii a ve Spojených státech. Družstva ta jsou založena na zvláštním způsobu pravidelného spoření a z nastřádaných kapitálů

poskytují svým členům umořovatelné zápůjčky hypoteční na rodinné domy. Jejich úspěch vysvětluje se z valné části tím, že v uvedených zemích nejsou (nebo nebyly) peněžní ústavy zařízeny na pozvolné splácení hypotečních zápůjček jako naše hypoteční banky a spořitelny. Z příčiny té nenašel by u nás typ anglosaských stavebních spořitelů většinou ohlasu, jak ostatně je již zjevno z některých pokusů u nás podniknutých.

Ale stavební družstva a drobní stavebníci potřebují též stavebního úvěru, různých záloh, zápůjček na stavební pozemky, přípůjček k získaným hypotečním úvěrům atd. A zde mohly by dělnické záložny při náležitě opatrnosti, které je u peněžních ústavů vždy třeba, rozvinouti širokou a užitečnou činnost úvěrovou. Přináležejí jim to i po té stránce, že jsou obyčejně v těsném styku s těmito stavebníky a znají do podrobnosti jejich poměry a hospodaření. Před válkou vystihla tuto potřebu úvěrovou jmenovaná Dělnická záložna ve Vršovicích, která umožnila spojenému s ní stavebnímu družstvu postavit pět činžovních domů s dělnickými byty tím, že poskytla mu zálohu na koupi pozemku a zálohu k vlastním prostředkům, jichž zákon o stavebním ruchu požadoval. V letech poválečných pochopily i jiné dělnické záložny své poslání v tom směru, na příkl. Všeobecná dělnická záložna v Praze, největší ze všech dělnických záložen, za jejíž pomoci postavena byla celá kolonie rodinných domků na Bílé Hoře u Prahy. Časem ujasní si nepochybně všechny dělnické záložny svůj vlastní program činnosti, který kromě úvěrových potřeb malobytového stavebnictví bude řešiti i různé úvěrové potřeby ostatního družstevního podnikání dělnického.

Přesné statistiky dělnických a příbuzných družstev peněžních u nás existujících nelze podati, neboť ani družstevní svazy ani Státní statistický úřad nevede tato družstva zvláště. Je se nám tudíž spokojiti s daty, jež nám podávají družstevní svazy, soustředěné v Zájmovém ústředí, k nimž peněžní družstva toho druhu se ponejvíce přihlašují. Počet těchto záložen náležejících k těmto svazům byl koncem roku 1932 tento:

Statistika záložen Zájmového ústředí v Praze koncem roku 1932.

Svazy	Počet družstev	Počet členů	Podíly v Kč	Fondy v Kč	Vklady v Kč
Ústřední Svaz čl. družstev	43	16.901	3,811.616	6,533.862	174,805.575
Verband deutscher Wirtschaftsgenossenschaften	2	770	359.540	123.976	9,619.770
Unie čl. družstev	23	8.129	1,324.543	1,653.772	41,892.948
Legiojednota	74	46.806	11,764.261	7,320.926	262,767.154
Moravskoslezská jednota	1	1.563	182.650	124.565	3,195.842
Deutscher Wirtschaftsverband	2	38.098	36,370.630	9,500.000	681,923.000
Celkem:	145	112.267	53,813.240	25,257.104	1.174,204.289

Ani tato statistika neobsahuje jen družstva dělnického charakteru. Jsou v ní obsažena i družstva živnostenská a maloroľnická ve značnějším počtu družstva smíšená. Ježto dotyčné svazy nepodávají dat o sociálním složení členstva svých záložen, není možno posouditi, jak která sociální složka je v uvedeném počtu záložen zastoupena.

Celkový obraz této statistiky je zkršen dvěma velkými záložnami Deutscher Wirtschaftsverbandu, jež náležejí svým charakterem spíše do občanských záložen než do skupiny záložen Z á j m o v é h o ú s t ř e d í. Odrazíme-li je, zmenší se součet vkladů pro 143 zbývajících záložen na 492,281.289 Kč, takže na jednu záložnu připadá průměrem 3,442.527 Kč vkladu.

Z toho vysvítá, že jsou to převážně družstva malá a nejmenší.

Pokud se týče jejich vývoje, máme po ruce přesnější data jen z Ústředního svazu československých družstev, který, jak známo, má nejdokonalejší statistiku ze všech družstevních svazů. Svaz tento čítal v r. 1914 8 záložen s 3.307 členy a 4,900.426 korun svěřených prostředků (vkladů a zápůjček), v r. 1926 22 záložny se 7.602 členy a 101,347.625 Kč svěřených prostředků, v r. 1928 29 záložen s 9.807 členy a 139,434.497 Kč svěřených prostředků, v r. 1930 37 záložen s 13.776 členy a 163,180.516 Kč svěřených prostředků (v tom vkladů 154,216.763 Kč), v r. 1931 40 záložen s 15.634 členy a 166,903.880 Kč vkladů (se zápůjčkami od jiných ústavů 180,889.942 Kč), v r. 1932 43 záložen se 16.901 členy a 174,805.575 Kč vkladů, v r. 1933 42 záložen s 17.770 členy a 162,198.959 Kč vkladů. Rozvoj záložen toho svazu byl stálý a pravidelný; teprve v r. 1933 v důsledku všeobecné hospodářské krise, která se projevila v úbytku svěřených prostředků skoro u všech peněžních ústavů, objevil se u nich pokles vkladů, ačkoliv počet členů vzrostl. Hořejší data potvrzují, že zakladatelský ruch na tomto družstevním poli rozvinul se v patrnější míře teprve v letech poválečných.

Ze svazu Z á j m o v é h o ú s t ř e d í toliko jediný — Ústřední svaz československých družstev — má svůj vrcholný peněžní ústav. Je to V š e o b e c n á d r u ž s t e v n í b a n k a v P r a z e. Ústav ten byl založen v r. 1920 s akciovým kapitálem 3 mil. Kč, kterýž později byl zvýšen na 5 milionů Kč. Vykazuje trvalý vzestup své finanční potence, jež poněkud zvolnila teprve hospodářská krise. V roce 1932 dostoupily u banky vklady na knížky 42,599.920 Kč a vklady na běžných účtech 128,511.392 Kč, rezervní fondy částky 6,036.200 Kč, obrat peněz činil 7.345,002.000 Kč. Banka poskytuje obchodní úvěry konsumním družstvům, družstevním velkonákupnám, výrobním družstvům a stavební úvěry družstvům stavebním, vedle toho i obchodní úvěry soukromým firmám, neboť potřeba úvěru u družstev není tak velká, aby kapitál banky určený na úvěry vyčerpala. Banka udržuje stále značnou peněžní mobilitu, takže je s to vyhověti kdykoliv všem nárokům, jež družstva na ní přechodně kladou. Má nemalou zásluhu o to, že družstva náležející k Ústřednímu svazu československých družstev vykazují za nynější krise pozoruhodnou odolnost. Akcie banky zní na jméno a nelze s nimi obchodovati.

Povšechný soud o dělnických družstvech peněžních nemůže zatím býti jiný než zdrženlivý. Jsou to většinou mladé a slabé výtvořiny družstevní podnikavosti proletářských vrstev, jímž musí býti dopřáno času k jejich sesílení a rozvoji. Je jisto, že nejsou zbytečnými podniky — nepřihlížíme-li k pokusům nepromyšleným a nerozvázným, jež zaslouženě krachují — neboť leží před nimi rozsáhlé pole činnosti, jež pro jiné úvěrní ústavy je více méně vzdálené a těžko kontrolovatelné. Dosud ovšem nevidíme u dělnických záložen jednotného programu, velká část neuvědomuje si ani skutečného poslání dělnických úvěrních družstev. To se jim ujasní, až dostatečně sesílí. Na spěšný rozvoj z příčin shora uvedených nelze arciť pomýšleti, neboť nebude jim snadno dobývati pole, okupované velkými peněžními ústavami a zvláště spořitelny, požívajícími neobmezené důvěry širokých vrstev střádalů.